

JACOB VAN MAERLANT

TEKST IN CONTEXT

onder redactie van Frits van Oostrom en Hubert Slings

Jacob van Maerlant is ontwikkeld met subsidie van de Gratama-stichting te Harlingen.

De samenstelling werd begeleid door Hubert Slings en door een klankbord van leraren bestaande uit Marinus van den Berg (Hilversum), Jan Hadders (Breda), Peter de Jong (Hellevoetsluis), Dorien de Rooij (Leiden), Frans Teitler (Amsterdam), Kees van der Vloed (Rotterdam) en Conny van den Zande (Rotterdam).

De reeks *Tekst in Context* is ontwikkeld voor gebruik in de Tweede Fase. Met behulp van aanpassingen in de dosering is de reeks op tal van manieren inzetbaar: zowel voor HAVO 4/5 als voor VWO 4/5/6, zowel voor klassikale behandeling als voor zelfstudie, zowel voor integrale bestudering als voor gedeeltelijk gebruik, zowel voor een vrijblijvende kennismaking als voor toetsing met behulp van vragen en opdrachten op verschillende niveaus (waarbij toegewerkt wordt naar de kerndoelen zoals geformuleerd door de Vakontwikkelgroep Nederlands).

Jacob van Maerlant is het tweede deel in de reeks *Tekst in Context*.

Verschenen in deze reeks:

- 1 *Karel en Elegast* (samenstelling Hubert Slings)
- 3 *Reinaert de vos* (samenstelling Hubert Slings)
- 4 *Wilhelmus en de anderen* (samenstelling Lia van Gemert e.a.)
- 5 *Verhalen over verre landen* (samenstelling Karel Bostoën)
- 6 *Warenar* (samenstelling Lia van Gemert en Marijke Meijer Drees)
- 7 *Walewein* (samenstelling Petra Barendregt, Noor Bloem en John Verbeek)

Jacob van Maerlant

TEKST IN CONTEXT 2

Samengesteld door Ingrid Biesheuvel en Frits van Oostrom

Amsterdam University Press

Lay-out: Adriaan de Jonge, Amsterdam

ISBN 978 90 5356 246 8

NUGI 952

© Amsterdam University Press, Amsterdam

1999: eerste druk

2009: tweede druk

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

Inhoudsopgave

Voor je begint... 6

Voorne, voorjaar 1259 9

Tekst

1 *Alexanders geesten*, Maerlants debuut 14

Context

2 Meesters en leerlingen – over de middeleeuwse school 26

Tekst

3 *Der naturen bloeme*, een dertiende-eeuws biologieboek xx

Context

4 ‘Not very useful’ – over moderne en middeleeuwse natuurbeschouwing 44

Tekst

5 *De Tweede Martijn*, geen eenvoudige keuze 52

Context

6 De strofische gedichten – Maerlant op zijn felst 62

Tekst

7 *Spiegel historiael*, de kroon op het werk 68

Context

8 Waardering en overlevering – Maerlant door de eeuwen heen 82

Op reis met Jacob van Maerlant 90

Voor wie meer wil weten 92

Vragen en opdrachten 93

Verantwoording 100

Begrippenlijst 102

Voor je begint...

In de **initiaal** M in een handschrift van *Der naturen bloeme* is een schrijver aan een lessenaar afgebeeld. Misschien zag Jacob van Maerlant er wel zo uit.

Een schrijver uit vroeger tijden

Dit boek gaat over Jacob van Maerlant. Dat is een schrijver die leefde in Vlaanderen en het vroegere gewest Zeeland, in de dertiende eeuw. Vermoedelijk is hij rond 1230 geboren en overleden tussen 1292 en 1300. Over zijn leven is bijna niets bekend, maar wel is heel veel van zijn werk bewaard gebleven.

Jacob van Maerlant heeft over heel uiteenlopende onderwerpen boeken geschreven: over (bijbelse) geschiedenis en over biologie, over het leven van heiligen en over de vraag hoe een koning zijn rijk verstandig moest besturen. Ook schreef hij avonturenverhalen met ridders en jonkvrouwen. Op

pagina 89 vind je een compleet overzicht van zijn werk.

Omdat het al zo lang geleden is dat hij zijn versregels op **perkament** zette, is zijn werk voor ons moeilijk te begrijpen. Dit komt aan de ene kant omdat er in Maerlants tijd heel anders over van alles en nog wat gedacht werd, en aan de andere kant omdat de vorm van zijn werk, en ook de taal, zoveel verschillen van ons hedendaagse Nederlands.

Vorm en taal

In de Middeleeuwen werden verhalen anders vormgegeven dan nu. Tegenwoordig worden boeken meestal in doorlopende regels (in proza) geschreven. Bovendien zijn ze in eerste instantie bedoeld om stil te lezen. Middeleeuwse verhalen zijn bijna allemaal op rijm (in versvorm) overgeleverd. Ze waren bedoeld om naar te luisteren.

Ook de taal die in de Middeleeuwen in de Lage Landen gesproken en geschreven werd, verschilt nogal van het Nederlands zoals wij dat gebruiken. Wie probeert om het **Middelnederlands** hardop te lezen, zal merken dat een aantal woorden weliswaar vertrouwd in de oren klinkt, maar dat veel andere woorden niet zo gemakkelijk te herkennen zijn.

In sommige gevallen lijken ze op een Frans, Engels of Duits woord. *Foreest* lijkt op het Franse *forêt*: 'bos' (en ook op het Engelse *forest*, met dezelfde

betekenis). *Ende* klinkt bijna hetzelfde als het Engelse *and*. In werkwoordsvormen als *wies* en *gewassen* herken je het Duitse *wachsen*: ‘groeien’.

Ook kende het Middelnederlands naamvalsvormen, zoals het Duits die nog steeds heeft. In het Nederlands kennen we tegenwoordig alleen nog een aantal versteende naamvalsvormen zoals ‘in naam der wet’ en ‘in groten getale’.

Ten slotte werden er vaak twee woorden gebruikt voor een ontkenning (‘en ... niet’), zoals nog steeds in het Zuid-Afrikaans (‘je moet nie huil nie’) en in het Frans (‘ne ... pas’).

Hoewel er vanzelfsprekend geen middeleeuwse geluidsopnamen bestaan, weten we vrij zeker dat in het Middelnederlands soms andere klanken gebruikt werden dan tegenwoordig. De ‘ij’ klonk als een lange ‘ie’. *Hij* werd dus ongeveer uitgesproken als ‘hie’ en *zijn* als ‘zien’, met een wat gekorte ‘ie’. De ‘ui’ klonk als een lange ‘uu’. *Uit* klonk dus als ‘uut’. In sommige dialecten is dat vandaag de dag trouwens nog zo.

Weliswaar is er nog veel meer over de Middelnederlandse taal op te merken, maar dit is voorlopig voldoende om met *Jacob van Maerlant* aan de slag te kunnen.

Opbouw van dit boek

Dit boek telt acht hoofdstukken, voraftgegaan door een inleiding (*Voorne, voorjaar 1259*), waarin we Jacob van Maerlant alvast iets beter leren kennen. Natuurlijk moet je bij het lezen van die inleiding wel bedenken, dat we nooit helemaal zeker zullen weten of Jacob van Maerlant werkelijk zo gewoon,

gesproken en geleefd heeft. Een aantal feiten uit de inleiding is echter wel zeker, of staat vrijwel zeker vast.

In de vier oneven hoofdstukken staat steeds een werk van Maerlant centraal. Ieder hoofdstuk heeft een korte inleiding met daarna een doorlopend fragment of enkele kortere fragmenten uit het betreffende werk, met in de rechterkolom de vertaling. In aparte kaders worden enkele moeilijkheden in de tekst toegelicht. In de even hoofdstukken wordt iets dieper ingegaan op het onderwijs in Maerlants tijd (hoofdstuk 2), op de manier waarop men in die tijd naar de natuur keek (hoofdstuk 4), op Maerlant als maatschappijcriticus (hoofdstuk 6), en – in het laatste even hoofdstuk – op de vraag hoe Maerlants werk in de loop der eeuwen bekeken is.

Van de woorden die in de tekst **vet** gedrukt zijn, staat aan het eind van het boek in een begrippenlijst de betekenis.

Omdat het niet gemakkelijk is zonder oefening een middeleeuws **handschrift** te lezen, zijn Maerlants versregels hier afgedrukt in letters en met leestekens zoals wij die gewend zijn. Ook de spelling is aangepast. Er is voor gekozen bij de hedendaagse vertaling van het Middelnederlands zoveel mogelijk de oorspronkelijke tekst te volgen. Maar omdat men in het Middelnederlands op een andere manier zinnen maakte en ons dat nu soms vreemd in de oren klinkt, zijn er in de vertaling wel eens enkele verzen omgedraaid.

Wie voor de eerste keer een middeleeuws verhaal leest, kan – om het verhaal goed te kunnen begrijpen – beginnen met de vertaling. Probeer ook eens hardop de Middelnederlandse

tekst te lezen; vooral dan zullen deze verhalen van meer dan 700 jaar oud opnieuw tot spreken worden gebracht.

Verwerking van de teksten

Achterin dit boek zijn vragen en opdrachten opgenomen. Ze zijn per hoofdstuk gerangschikt en onderverdeeld in drie categorieën. De A-vragen controleren of het verhaal en het commentaar goed begrepen is. De B-vragen dagen uit om in Maerlants teksten aspecten te ontdekken die in het commentaar niet zijn aangegeven. In de C-vragen ten slotte wordt gevraagd naar

de relatie tussen Maerlants werk en andere middeleeuwse of moderne bronnen. Hiervoor kunnen boeken uit de (school)bibliotheek gebruikt worden.

Ook is achterin informatie opgenomen die van pas kan komen voor wie – bijvoorbeeld voor een werkstuk – meer wil weten over Jacob van Maerlant of over de middeleeuwse literatuur en cultuur.

Zo kan een middeleeuws handschrift er uitzien. Dit is het begin van de Rijmbijbel. In de rode letters staat onder andere Maerlants naam te lezen.

